

נשים וצבא - ניתוח ביולוגי-היסטורי או עמדה מגדרית?

מאמרו של פרופ' עזר גת ("השתתפות נשים במלחמה - ביולוגיה ותרבות", מערכות 382, פברואר 2002), אשר מנוסח בשפה מדעית, חפה לכאורה מעמדה, מציג למעשה תיזה מגדרית מקוממת, שפועלת להנצחת אידיאולוגיות מסורתיות

סא"ל ענת קדם

אינדיווידואלית, לא נורמטיבית, המהווה סטייה מהסדר החברתי. באמצעות החיבור הזה הוא מבקש להוכיח ש"אלימות" באשר היא "מתאימה" יותר לגברים מאשר לנשים. החיבור שמבצע גת מופרך מיסודו. אמת, המקצוע הצבאי עניינו אלימות, אך בעוד שההתנהגות הפלילית מהווה "סטייה נורמטיבית", הרי שהאלימות המקופלת במעשה הלחימה עניינה "שימור נורמטיבי", שמירה על ערכי החברה, הממשל, אורח החיים והגנה על הבית. והרי, כפי שטוען גת עצמו, איום על המשפחה ועל הבית עשוי לגרום אף לכונועה בנשים לנהוג באלימות.

בראייה סוציולוגית ובראייה של דיסציפלינת מדעי המדינה לכל אלימות יש בסיס חברתי-פוליטי, והיא תנוחת תמיד בהקשר של יחסי הכוחות בחברה.³ מכאן שבהיבט המגדרי השאלות המעניינות בהתייחס לנתונים המובאים במאמר הן: האם יש קשר בין "אלימותו הפלילית" (סטטיסטית) של הגבר לבין מקומו בחלוקת התפקידים ובחלוקת הכוח החברתית? מהו הקשר בין מקומה "הקורבני" (סטטיסטית) של האישה לבין מקומה החברתי?

הטיעון הסוציו-ביולוגי

פרופסור עזר גת מגייס טיעונים

הטיעון ההיסטורי, שעל-פיו גברים היו תמיד לוחמים, ונשים עסקו בגידול הילדים כארגומנט מדוע אין הנשים כשירות ללחימה הינו כתוקף דחייתה של הכנסייה בימי הביניים את תורתו של קופרניקוס, שאיימה על מרכזיותו של כדור-הארץ בתוך היקום.

הגם שישנן עדויות הסותרות את הטיעון ההיסטורי המפורט במאמר, ועל אף טיעונים אחרים, המייחסים לפרשנויות ולטקסטים ההיסטוריים הטיה מגדרית (כלומר, His Story ולא Her Story), מעניינת הרבה יותר היפוכה של השאלה, כלומר, לא מדוע לאורך ההיסטוריה לא השתתפו נשים בלחימה, אלא מדוע היום, בעידן התפיסות החברתיות המתקדמות, עדיין מתקיימים מנגנונים המונעים מנשים להשתתף באופן שווה לגברים בשירות הצבאי? מהשאלה הזאת בוחר פרופ' גת להתעלם, מתוך שהוא מניח כקוהלת (פרק א' פסוק ט'): "מה שהיה הוא שיהיה, ומה שנעשה הוא שיעשה, ואין כל חדש תחת השמש".

אלימות ולחימה חד הם (והרי הגבר אלים מהאישה)

פרופ' עזר גת מבצע במאמרו חיבור בין "אלימות מאורגנת", מוסדית מטעם המדינה לבין "התנהגות פלילית",

"מבין כל הצורות הוולגריות להתחמק מהתייחסות להשפעות של החיברות ושל המוסר על החשיבה האנושית, הוולגרית מכולן היא זו המייחסת את השונות בהתנהגות ובאופי לתכונות מולדות" ג'ון סטיוארט מיל²

פרופ' עזר גת מציב במאמרו תיזה המושתתת על שלושה טיעונים:

- הטיעון ההיסטורי, או כמאמר הקלישאה: "משחר ימי ההיסטוריה".
 - אלימות ולחימה חד הם.
 - דטרמיניזם ביולוגי, דהיינו חלוקת התפקידים בין הגבר לאישה מעוגנת במבנה הגנטי שלהם.
- לשתיים הראשונות אתייחס בקיצור, כפי שראוי להן, ואילו על השלישית ארצה להתעכב בהיותה הוולגרית מכולן.

הנרטיב ההיסטורי

הנרטיב הזה מת- מצה בביטויים כגון "משחר ההיסטוריה". האפי-סטמולוגיה ה- מיוצגת בטענה הזאת לומדת את ההווה ומסיקה על העתיד מתוך חקר העבר. ל- ענייננו, תוקף

רע"ן מוקד ידע מגדרי

מבנית של נשים מזירות כאלה ואחרות, בכלל זה זירת הלחימה.¹⁰

■ **הנימוק התועלתני-פונקציונלי.** צה"ל, כארגון שיש לו אינטרס לשמר יתרון יחסי על פני צבא האויב, אשר המערכות שעליהן הוא נשען הופכות למתוחכמות יותר ויותר, ואשר יכולתו להרחיב את שורותיו מקרב מערך המילואים נמצאת תחת איום גובר, אינו יכול להרשות לעצמו לוותר על 50% מהמועמדים לשרת בשורותיו - על הפוטנציאל השכלי והביצועי הטמון בהם.

שאלתו של פרופ' גת, האם נשים יבחרו, בהמוניהן, להשתלב בתפקידי לחימה הינה בלתי רלוונטית לענייננו. האפשרות לבחור צריכה לעמוד לרשותן.

הערות

1. תודתי לרס"ן צור קרן, פסיכולוג פד"ם, ולבעלי, ניסים, על העצה והסיוע בגיבושה ובניסוחה של התגובה.
2. ג'ון סטיוארט מיל (1826-1873) מתוך: Gould, S.J. (1977), *Ever Since Darwin*, Penguin Books, England
3. לדיון מרתק על תופעת האלימות כתופעה חברתית (להבדיל מביולוגית או קשורה ל"טבע האנושי") ראו: ארנט חנה (1969), מחשבות על אלימות, מתוך בטשא צ', ויסעור א' (עורכים), 1975, *דברי מחשבה וחזון על סדרי החברה והמדינה*, הוצאת מ' ניומן, ירושלים, כרך שלישי עמ' 1042-1068
4. מתוך Gould, שם
5. לעניין סוג כזה של התדיינות ראו: סימון דה בובואר (2001), *המין השני*, הוצאת בבל, תל-אביב, עמ' 41
6. ארנט חנה, שם
7. יום עיון על *גנטיקה ומגדר*: מהיכן ולאן (2001), תמלול יום העיון, החוג למדעי ההתנהגות, המכללה למינהל, ראשון-לציון
8. לעניין זה ראו את דבריה של ד"ר סילביה ביז'אוי ביום העיון *גנטיקה ומגדר*, שם
9. Mayer, E. (1978), "Evolution", *Scientific American*, Sep. Vol. 238(3), pp. 47-55
10. לעניין זה ראו את הדיון על מושג "האזרחות המלאה" והקשר שלו לחייל הלוחם בצבא ארה"ב אצל: Segal, M. D.; *The Argument For Female Combatants*; at Goldman, N.L. (Ed); (1982) *Female Soldiers - Combatants or Noncombatants?* Greenwood Press, Connecticut, U.S.A.; pp. 265-290

בהיותו עוסק בהבניה חברתית של תפקידים, של היררכיה ושל חלוקת כוח, אך לצד זה אין ויכוח על כך שהמבנה הפיזי של האישה שונה מהמבנה הפיזי של הגבר. בתגובה לכך אשמח לצטט את דובזנסקי, מגדולי האבולוציונים אחרי דרווין: "האדם הפך לבעל יכולות התעופה הגדולות ביותר בטבע על-ידי בניית מכונות תעופה ולא על-ידי שינוי המבנה הגנטי שלו".⁹ כלומר, גם הזירה הביולוגית ניתנת לעיצוב על-ידי האבולוציה התרבותית ואינה בבחינת "חוק טבע" או "צו אלוהי".

המאמר של פרופ' גת, שהוא עשיר לכאורה בנתונים ובצינוני מקורות, ואשר מנוסח בשפה מדעית, חפה, לכאורה, מעמדה - מציג למעשה תיזה מגדרית מקוממת, אשר פועלת להנצחת אידיאולוגיות מסורתיות.

שלושה טיעונים בזכות שילוב נשים במערך הלוחם

לסיום, אציין שלושה טיעונים מדוע יש לאפשר לנשים להשתלב במקצועות הלחימה. פירוט הטיעונים, לצד ניתוח מפורט של מעמד האישה בצה"ל היום, ראויים למאמר נפרד, ובתגובה הזאת אתייחס אליהם בקיצור.

■ **הנימוק הערכי-משפטי.** הצבא מחויב לערך של שוויון הזדמנויות הן כמוסד לאומי מרכזי והן כגוף אשר חלות עליו נורמות משפטיות וציבוריות. יתרה מכך, הצבא נמצא במקום סימבולי כמי שאחראי להגן על המדינה ועל ערכיה הדמוקרטיים, ולכן מחויבותו לערכים האלה מהותית וקריטית אף יותר מאשר מחויבותם של מוסדות לאומיים אחרים.

■ **הנימוק הערכי-לאומי.** צה"ל הוקם ופועל אף היום תחת הפרדיגמה של "צבא העם". השירות בצה"ל - גם לנשים - הוא חובה על-פי חוק. השירות בצה"ל עוצב, לאומית, ככרטיס הכניסה לחברה הישראלית. יתרה מכך, צה"ל מעוניין לשמר את מעמדו כמי שמקנה את כרטיס החבר לאזרחות הישראלית. לאור זאת לא ייתכן שתהיה הדרה

ביולוגיים על מנת להדיר נשים מזירת הלחימה. אין בזה כל חדש. על כך כבר אמרה קייט מילט בספרה *Sexual Politics* ש"לפטריארכיות יש אחיזה חברתית חזקה בזכות יכולתה לתאר את עליונות הגבר כמעוגנת בחוקי הטבע".⁴ עוצמתו של הטיעון הביולוגי נעוצה בכך שהוא מצוי בזירה שלכאורה היא נתונה ואין בה מרחב למשא-ומתן חברתי: אלוהים, או הטבע, עיצבו את הגבר להילחם ואת האישה ללדת ילדים. כך עולה מהמבנה הגנטי שלהם. הרי ברור לכול: הזרע הינו יוזמני, תקיף, "כובש", ואילו הביצית היא פסיבית, מזינה, היא "הבית". זו, כמובן, ההוכחה הניצחת שאלוהים עצמו רצה שהגברים יילחמו, והנשים יבשלו ובעיקר יישארו בבית.⁵

מפתיע שדווקא פרופסור למדעי המדינה מותיר מחוץ לדיון את השאלה הקריטית של הדיסציפלינה שלו, השאלה "מי ימשול במי".⁶

הפרדיגמה הסוצי-ביולוגית נוצלה במאה ה-20 על מנת להסביר את הסדר החברתי ובעיקר על מנת להצדיק את שליטתה ואת עליונותה של קבוצה אחת על-פני זולתה - אם זה האדם הלבן על האדם השחור ואם זה הגבר על האישה. ההשוואה הביולוגית תהיה תמיד לרעת הקבוצה הנשלטת. כך במאה ה-19 הראה ברוקה כי מוחותיהן של נשים קטנים מאלה של הגברים, ומכאן ההסבר למקומן החברתי הנחות. הטיעון הזה התמוטט כאשר נמצא שמוגבלים שכלית מתאפיינים דווקא במוח גדול.⁷

הניסיונות לתת הסברים ביולוגיים לסדר חברתי אתני הפכו "בלתי תקינים פוליטית" בחברה המודרנית. השאלה המעניינת העולה מסוג כזה של דיון הינה מדוע הסברים ביולוגיים לסדר חברתי אתני יתווגו היום כ"גזענות", בעוד שהם נתפסים כלגיטימיים כאשר הם מיושמים לעניין סדר חברתי מגדרי.⁸ ברי לי כי הקוראים יטענו בנקודה הזאת כי הגם ששוכנעו כי הדיון גנטיקה-מגדר הוא פוליטי ביסודו,